

УДК 377.031

Олег Грищенко

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ)

У статті розглянуто проблему формування соціальної і громадянської компетентностей серед майбутньої робітничої молоді. Реалізація вказаного завдання сприяє прищепленню молодому поколінню патріотизму, гуманізму, активної громадянської позиції, а також відданості ідеям демократії і соціальної справедливості.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська компетентність, соціальна компетентність, заклад професійної освіти.

Постановка проблеми. Обраний нашою державою стратегічний курс, спрямований на якнайшвидшу інтеграцію до європейського цивілізаційного простору, вимагає радикального реформування всіх аспектів життя українського суспільства. На жаль, майже чверть століття Україна, по суті, тупцювала на місці, обравши більш простий шлях напівмір і максимального збереження отриманої з радянських часів спадщини. Особливо консервативною на цьому тлі видається система освіти, всі зміни в якій мали радше косметичний характер. І лише прийняття 2017 р. нового Закону «Про освіту» фактично дало старт реформаційним процесам, більш відомим під узагальненою назвою «Нова українська школа». Ключовою відмінністю останньої від усіх попередніх змін, які відбувалися в освітній галузі за всі роки незалежності нашої держави, став принцип формування в покоління, що підростає, компетентностей, які необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. При цьому акцент робиться не на самих знаннях, а на умінні використовувати їх у повсякденні.

Серед зазначених у ст. 12 Закону «Про освіту» компетентностей передусім слід звернути увагу на громадянську і соціальну компетентності, які «... пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добро-

буту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» [2]. Фактично вони є наріжним каменем національно-патріотичного виховання, оскільки дають змогу сформувати в молодого покоління почуття патріотизму, людяності, відданості своїй Батьківщині і гуманізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз опублікованої наукової, науково-популярної і науково-методичної літератури із зазначеної проблематики дає змогу констатувати той факт, що необхідного матеріалу надзвичайно мало. Передусім це пояснюється тим, що громадянська освіта як окрема навчальна дисципліна викладається лише другий рік поспіль, що, своєю чергою, зумовлює наявність невеликої кількості напрацювань. Безпосередньо компетентностям приділено більше уваги, проте вони мають переважно поверховий характер. Тож серед більш-менш солідних досліджень можна назвати хіба що праці Я. Боренько [1], Т. Ремех [5], В. Шахрай [6] і Т. Шевчук [7].

Мета статті — висвітлення особливостей формування громадянської і соціальної компетентностей на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта» з огляду на специфіку закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу. Передусім надамо чіткі визначення вищезгаданим термінам. Під громадянською компетентністю зазвичай розуміють здатність людини усвідомлювати своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною і державою [7, с. 86]. Своєю чергою соціальна компетентність передбачає продуктивну співпрацю особистості з різними партнерами в групі і в команді, виконання різних функцій та ролей у колективі [6].

Окремого роз'яснення вимагає сам предмет під назвою «Громадянська освіта». Ця навчальна дисципліна є однією з наймолодших у системі загальноосвітньої підготовки. Її практичне впровадження розпочалося лише у вересні 2018 р., коли набули чинності нові освітні програми, розроблені в межах реформування освітньої галузі [4]. Фактично громадянська освіта являє собою інтегрований курс, до якого увійшли складові частини інших дисциплін, здебільшого суспільствознавчого характеру. Він містить сім доволі різних, проте логічно пов'язаних між собою змістових модулів: «Особистість та її ідентичність», «Права і свободи людини», «Людина в соціокультурному просторі», «Демократичне суспільство та його цінності», «Світ інформації та мас-медіа», «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту» та «Україна, Європа, світ» [3, с. 223–224].

Навіть поверховий аналіз структури громадянської освіти дає підстави стверджувати, що, по суті, провідним завданням новоствореної дисципліни є вивчення основних аспектів сучасного суспільства в максимально доступній для юного покоління формі. Такий підхід сприяє створенню умов для формування людини-громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття його творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. У перспективі це дасть змогу усвідомити здобувачами освіти своє місце в сім'ї, колективі, громаді та країні загалом, а також сформуванню навички висловлювати і обстоювати власну точку зору й особисте кредо.

Інтегрована подача інформації має позитивне значення, оскільки в межах викладання громадянської освіти здобувачі мають змогу отримати комплексні знання щодо особливостей взаємодії індивідуума і суспільства, про права і свободи людини та їх реалізацію на практиці, про

демократичні цінності й інститути, про основні економічні процеси, про корупцію та боротьбу з нею, про вплив мас-медіа на свідомість широких мас, про євроінтеграційний курс нашої держави тощо. Раніше такі відомості були розділені між різними навчальними дисциплінами, як-от «Людина і світ», «Правознавство», «Економіка», «Європейський вибір України», що створювало певні незручності під час викладення навчального матеріалу. Однак тепер здобувачі освіти можуть отримати необхідні їм компетентності на уроках громадянської освіти [3].

Цей підхід є дуже раціональним у межах загальноосвітньої підготовки в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Річ у тім, що до таких закладів найчастіше вступають учні з відносно низькою успішністю. Чимало з них мають проблеми не тільки в процесі узагальнення отриманих знань, а й навіть під час формування власної точки зору. Далеко не всі діти можуть одразу зрозуміти прочитану або почуту інформацію, а тим паче переказати її. Ба більше, декому з них банальне читання тексту може здатися непереборним завданням. Таким здобувачам освіти важко написати без помилок навіть прості слова. І оскільки до закладів професійної (професійно-технічної) освіти приходять значна кількість дітей із соціально неблагонадійних сімей, то спрацьовує ще один важливий фактор — педагогічна занедбаність таких учнів. Тож мотивація пізнавальної діяльності в них є вкрай слабкою, а стимул до навчання має яскраво виражену меркантильну природу (отримання стипендії тощо).

За перелічених вище умов пригадати отриману в процесі викладення різних дисциплін інформацію, а тим паче узагальнити її та засвоїти необхідні компетентності учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти банально не мають змоги. Тож інтеграція зазначених раніше предметів у межах одного курсу є найбільш оптимальним виходом із ситуації хоча б тому, що громадянська освіта передбачає якомога стисліше висвітлення тих чи тих сфер життя суспільства. Діти не відволікаються на другорядні, несуттєві для їхньої повсякденності теми, а можуть зосередити свою увагу на найосновнішому. Під час занять з громадянської освіти здобувачі освіти отримують максимально концентровані і водночас комплексні відомості стосовно життєво важливих для них питань. Серед

них автор може виокремити найбільш популярні (на думку учнів): «Як можна захистити свої права в Україні?», «За яких умов можна звернутися до Європейського суду з прав людини?», «Чи можна вважати Україну демократичною і правовою державою?», «Чи існує в нашій країні громадянське суспільство?», «Навіщо потрібні вибори?», «Чи можуть медіа бути чесними?», «Як протистояти корупції на побутовому рівні?», «Навіщо Україні Європейський Союз?». І це далеко не повний перелік тих проблем, які турбують майбутніх кваліфікованих робітників. Тож громадянська освіта як інтегрована навчальна дисципліна максимально задовольняє як потреби здобувачів освіти, так і побажання самих викладачів [1].

У результаті продуктивної взаємодії між суб'єктами навчального процесу майбутні фахівці поступово засвоюють моделі поведінки людей у колективі, вміння ефективно працювати в команді і в разі потреби поступатися власними інтересами на користь спільних. Водночас відбувається усвідомлення себе як особистості і громадянина з наданим набором прав та обов'язків, а також набуття практичних навичок, потрібних для повсякденного життя. Ці процеси супроводжуються набуттям здатності

до політичного аналізу і судження, критичного осмислення отриманої інформації, демократичного обговорення та прийняття відповідального рішення тощо [5, с. 36]. Саме в такий спосіб відбувається формування соціальної і громадянської компетентностей.

Висновки. Отже, викладання громадянської освіти в закладах професійної освіти має величезне значення для формування у здобувачів освіти громадянської і соціальної компетенції. Практичне застосування останніх дає змогу молодій людині навіть з порівняно невисокими інтелектуальними здібностями успішно реалізовувати соціальну роль громадянина України, тобто відповідально використовувати свої громадянські права і свободи, але при цьому виконувати свої обов'язки перед суспільством та державою. Саме такий підхід уможливить виконання системою закладів професійної (професійно-технічної) освіти її стратегічної мети — підготовки не просто кваліфікованого спеціаліста, здатного до постійного професійного зростання, а насамперед громадянина з високим рівнем національного самоусвідомлення і відповідальності за власні рішення, відданого демократичним цінностям та ідеям соціальної справедливості.

Список використаних джерел

1. Боренько Я. Громадянська освіта в Україні / Я. Боренько. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf. — Назва з екрана.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. — Назва з екрана.
3. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підруч. для 10 класу закладів загальної середньої освіти / П. В. Вербицька, О. В. Волошенко, Г. О. Горленко та ін. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 224 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти» від 23.10.2017 р. № 1407. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fea11b8a27.pdf>. — Назва з екрана.
5. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи / Ремех Т. О. // Український педагогічний журнал. — 2018. — № 2. — С. 34–41.
6. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі / В. Шахрай. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28811/31-Shahray.pdf?sequence=1>. — Назва з екрана.
7. Шевчук Т. Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців / Т. Є. Шевчук // Молодий вчений. — 2018. — № 4.1 (56.1). — С. 85–88.